

ОЛГА ТОКАРЧУК И ОНИ КОЈИ СУ ВЈЕРОВАЛИ ДА ЈЕ БОГ СЛУЧАЈНО СТВОРИО СВИЈЕТ

Великим народима некако и пристају велики романи. Малим се, пак, с времена на вријеме посрећи да имају велике пријеводне. Роман *Księgi Jakubowe* Олга Токарчук објавила је 2014. године. Држао сам га у руци у Кракову, свјеже отиснутог, грандиозан, потешак предмет, тисућињак страница штампаног текста. Незнајући пољски осјетио сам се као онај неписмени приморски сељак из Кнеже близу Толмина, када је чистећи цркву на руке узео *Библију*. Тај је сељак био мој прапрадјед. Наставио ту између малих, опустошених и културно запуштених народа, у језику који готово да и не познаје искуство великих романа, могао сам се само надати да ће у далекој будућности нетко ипак превести *Књије Јакубове* или *Књије Јаковљеве* на ове међусобно разумљиве и међусобно искључене језике. Распитујући се, из еготицистичних разлога, јер било ми је важно, сазнавао сам да књигу на хрватски, за „Фрактуру“, преводи Младен Мартић, али да ће то још потрајати. И онда ми је, посљедњих тједана 2017, поштом из Београда стигао српски пријевод. *Књије Јаковљеве* су у заједничком издању „Паидеје“ и „Службеног гласника“ имале густих 762 странице, пореданих унатраг, тако да се књига чита од 762. према 1. страници.

Преводитељица, угледна српска полонистичка Милица Маркић, роман је превела маестрално: тако да се чита као да је и писан на српском, стилем и језиком који су врло особни и особени, нису неутрални, бљутави ни пренесени из рјечника, правописа и стилистичких приручника. Милица Маркић не само да преводи Олгу Токарчук, него је ауторски исписује у другом језику. И још нешто: када би заговорници и бојовници тезе о српском и хрватском као два посве различита и страна језика имали памети, читатељских искустава и имагинације, били би свјесни онога што овај пријевод зорно показује – хрватски и српски, доиста, могу бити различити језици, премда и тад разумљиви говорницима с друге стране, али само у тренуцима велике поезије, књижевног и преводитељског надахнућа. Само је хрватски великога хрватског писца језик различит од српског. И обрнуто. Прочитајте, рецимо, ове реченице Милице Маркић: „Чули сте, милостиви, да се почивши могу вратити у живот? Наводно то може тако. Пророци то могу да учине. А вама је л’ то успело некада, макар са псетом каквим?“ Екстатично и по десети пут враћам се тим ријечима, изговарајући гласно завршетак, који је уједно и завршетак поглавља: „макар са псетом каквим“. Који савршено погођен ред ријечи, каква синтакса, какав величанствен језик! Благо хрватском када такав српски има уза се!

Књије Јаковљеве роман је о Јакубу Франку, кабалисту, шабатајевском рабину, вођи жидовске херетичке сљедбе, месији. Самозваном месији? Може се и тако рећи, али сваки је месија самозван за оне који не вјерују, а богом одаслан за оне који вјерују. И

други су ликови, или дио њих, аутентичне повијесне личности из осамнаестог стољећа, свећеници, бискупи, барокна пјесникиња, први пољски енциклопедист... Олга Токарчук, као на некој чудној покретној казалишној позорници, представља свијет Великога краљевства Пољске и Литве, те луде и раскошне Жечпосполите, у којој се мијешало и прожимало све са свим и која је на неки начин подсјећала на Јудеју из времена Крстова рођења. Ту се, као и у Јудеји, свијет истодобно налазио на своме почетку и крају. Сјајно вријеме за велике херезе, за пропаст и за ослобођење.

Јакуб Франк наилазио је с истока, који се, из пољске перспективе, у ствари налазио негдје на југу. Врзмао се по Отоманској царевини, проповиједао у Солуну, био је султанов поданик и подложник, али Жечпосполита му је била судбински задана. Олга Токарчук користи његову биографију, прати месијин живот и страдање, па затим уздизање, да би испричала једну истовремено и много ширу и много особнију причу. *Књије Јаковљеве* роман је о догматцима и о њиховим жртвама, параболо о Пољској и њезином деликатном идентитету, о Жидовима и о тој вјечној потрази потлачених и презрених мањинаца за спасењем. Ово је, истовремено, и повијесни роман и роман о повијести, друштвени роман, чак и авантуристички роман, тотални роман чија је прича углављена у времену, у касном осамнаестом стољећу, али се у њој стално огледају стољећа у којима читатељ живи. Ово је роман о Жидовима који из вјерских разлога постају муслимани, па од муслимана католици. Све то да би остали – Жидови.

У новинама и новинским исјечцима може се прочитати да је Олга Токарчук књигу писала пуних седам година. Вјеројатно ју је, мислећи о ономе што ће се у њој наћи, писала и дуже. *Књије Јаковљеве* су, ако си читатељ смије допустити и ту слободу закључивања, својеврсна духовна аутобиографија. Не, Олге Токарчук нема ни у једном лику *Књија Јаковљевих*, а најмање у Јакубу Франку, јер ни њега у причи о њему нема превише, али свијет Жечпосполите, њезине фаталне измјешаности, поливалентности и синкретизма, својеврсна је особна исказница писца. Напокон, избор Јакуба Франка је у случају Олге Токарчук и лични манифест и прихваћање пресуде која ће је након ове књиге стићи. Оно о чему пише на разини је идеја слично оном о чему је писала у својим претходним романима, али је начин различит. Да би написала *Књије Јаковљеве* она је промијенила наступ и тон. Раније је одустајала од реализма и реалистичног описивања и представљања стварности – иако никада није до краја одустала – док се овдје често служи класичним реалистичним обрасцима.

„А у шта верујемо, то можемо сазнати само из јереси“, говори примас пољски, надбискуп Владислав Лубјенски, обраћајући се Антонију Косаковском, званом Моливда, пјеснику и аристократу, можда и најзанимљивијем лику *Књија Јаковљевих*. Моливда, наиме, припада и једној и другој страни, он је онај који види камо прича води, камо ова и оваква повијест води. И доиста, ријечи примаса Лубјенског једна су од оних реченица каквих је пун овај роман, пред којим се читатељ заустави и закочи, загледа се у касну зимску муху на бијеломе зиду, па помисли: да, стварно ће бити да је тако. Правовјерје би било неразумљиво и неустановљиво да није херезе. Зато инквизитори и комесари толико жуде за херетицима, па их онда и измишљају. (Не помишљајте, међутим, да Олга Токарчук мудрује или да доцира. Можда то само ви не разумијете о чему је ријеч.)

„Свет уопште не потиче од доброг Бога (...) Бог је све то створио случајно и отишао је. То је велика тајна. Месија ће доћи испотиха, кад свет падне у најдубљи мрак и највећу беду, у зло и у патњу. Биће схваћен као злочинац, тако су прорицали пророци.“ Учи тако реб Мортке, један од жидовских трагалаца за спасењем. „Бог је створио свет и умро од напора“, помишља Моливда. Јакуб Франк напосљетку своје људе води равно на – крштење. Али, наравно, бискуп баш и није увјерен да су Жидови искрени у свом обраћењу. Он их не разумије, јер нити је када био у њиховој кожи, нити је вјеровао у оно у што они све вријеме вјерују. Њихов се Бог огледа у њихову свијету, а тај свијет по свему је друкчији од његовог и од већинског, владајућег и надмоћнијег католичког свијета. У тој истовременој близини различитих свјетова, а њиховој истовременој друкчијости и различитости, чар је неразумијевања. Притом, мањина може разумјети већину, па зато и жели бити од ње прихваћена, док већини није дато да икад разумије мањину. Од мањине она се брани презиром неразумијевања.

Олга Токарчук велики је мајстор легенде, мајстор мита. То је и у ранијим својим књигама. Између легенди које транспонира из колективног имагинарија и легенди које сама имагинира тешко је наћи разлику, јер је она у стању испричати, измислити савршено аутентичну прапричу, савршен архајски извјештај. Најдојмљивија легенда у овој књизи она је о Бал Шем Тову, који је болујући ишчекивао смрт, па је окупио ученике да им подијели своје ствари: неком табакеру, другом молитвени шал, трећем псалтир, тако да на крају за најдражег ученика није остало ништа. И онда је њему оставио своје приче. „Лутаћеш по свету да би људи могли да чују те приче.“ Најдражи ученик, иначе сиромашак који се надао нечему материјалном што би му помогло да преживи, био је разочаран. Послије је заборавио и на наслједство и на Бал Шем Това, живио је као мљекар када је чуо да би неки Рус платио да чује причу у Бешту. Отпутовао је к њему и затекао богатог и врло тужног човјека. Што се тад збило будући читаатељ наћи ће на 237. и 236. страници књиге у издању „Паидеие“ и „Службеног гласника“. А нама је помало вријеме и да се опростимо од вас, од читаатеља овога једног читања...

Књије Јаковљеве захтјеван су, свепрожимајући роман, који од свог читаатеља тражи оно што је тражио и од своје преводитељице: талент, душу и памет. И много, много времена. Чита се, међутим, лако, јер нема у њему ни мутних мисли, ни квргаво написаних реченица, ни прича које баш и нису морале бити написане. „Написано је да три ствари долазе када се о њима не мисли: Месија, пропаст и шкорпион. Ја бих додао и четврту – позив на одлазак.“